

8.1.2. ПАЭЗІЯ

Развіццё сучаснай беларускай дзіцячай паэзіі цесна паяднана з літаратурна-грамадскімі працэсамі апошніх дзесяцігоддзяў, дабратворны ўплыў якіх відавочны. Паэзія для дзяцей, як і ўся літаратура, набыла нацыянальны каларыт, пазбавілася ідэалагічнай зададзенасці, пэўнага схематызму, пашырыліся яе жанрава-тэматычныя абсягі, памножыліся выяўленчыя сродкі.

У ёй плённа працавалі выдатныя прадстаўнікі старэйшага паэтычнага пакалення: Э. Агняцвет (зборнік «Рэч-

ка, рэчанька мая», 1991), В. Вітка (зборнікі «Трэція пеўні», 1987; «Дом, дзе жывуць словы», 1995; «Перад парогам», 2001), С. Грахоўскі (зборнікі «Знаходка», 1985; «Я ўсё ўмею», 1997; «Птушыная дзяржава», 2000), С. Новік-Пяюн (зборнік «Зорачкі ясныя», 1986), М. Танк (зборнік «Сярод лясоў наднёманскіх», 1987), С. Шушкевіч (зборнікі «Казёл на верталёце», 1987; «Непаседлівыя вавёркі», 1993; «Птушыны ранак» (у серыі «Школьная бібліятэка»), 2001). Да гэтага часу высокамастацкае паэтычнае слова дзецям прэзентуюць такія прызнаныя аўтары, як Р. Барадулін (зборнікі «Кобра ў торбе», 1990; «Грышка, Мішка і Шчыпай ехалі на чоўне», 1996; «Як воўк калядаваў», 2000), Н. Гілевіч (зборнікі «Добры чалавек», 1987; «Шчаслівыя хвіліны», 2001), А. Грачанікаў (зборнікі «Зорны палёт», 1988; «Перазвон азёр і бароў», 1998), В. Зуёнак (зборнікі «Хата, поўная гасцей», 1987; «Бадзірог», 1995; «Рэха», 2003), А. Лойка (зборнікі «Кніжка Надзейкі», 1987; «Пра ўсе справы Дзіва-дзяржавы», 1993; «Пра дзеда Ая-яй і бабуку Оёй», 1994), К. Цвірка (зборнікі «Як Алесь згубіўся ў лесе», 1986; «Добрыя суседзі», 1988).

У апошнія дзесяцігоддзі ў дзіцячую паэзію ўвайшлі кнігі такіх таленавітых майстроў паэтычнага слова, выдатных знаўцаў дзіцячай псіхалогіі, як А. Вольскі (зборнік «Карусель», 1996), Н. Галінойская (зборнікі «Восень едзе ў магазін», 1990; «Гусіны капялюш», 1994; «Клубок і калабок», 1999; «Камп'ютэрныя сакрэты», 2002), В. Гардзеі (зборнікі «Мой тата – трактарыст», 1989; «Зай, які лічыў варон», 1991; «Зайкава балалайка», 1998), А. Дзеружынскі (зборнікі «Залаты каласок», 1989; «Хлеб, хлябок», 1999), К. Камейша (зборнікі «Добры дзень, шафёр», 1988; «Гарцунок», 1991; «Дожджыкава лічылка», 1998; «Крыгагром», 2001), Г. Каржанеўская (зборнікі «Сінічка на балконе», 1989; «Малечы пра рэчы», 2004), У. Карызна (зборнікі «Мір і сонейка для ўсіх», 1990; «Насціна кніжка», 1995; «Іграй, жалейка, не змаўкай», 1998; «На азёрах сініх», 2000), В. Лукша (зборнікі «Чароўны камень», 1987; «Адзіны ў свеце край», 2004), У. Мазго (зборнікі «Суседзі па сусвеце», 1994; «Смехапад», 1999; «Прыгоды марахода», 2002), М. Маляўка (зборнікі «Як дом будавалі», 1987; «Папялушка», 2000; «Сядзіба, або Хата з матчынай душой», 2002), Н. Мацяш (зборнік «Адведзіны лета», 2004), М. Пазнякоў (зборнікі «Тры чарадзеі», 1991; «Ехаў поўны

воз дзівос», 1994, «Дарынка-весьлінка», 1999), *С. Панізнік* (зборнікі «Жыцень», 1986; «Мы – грамацеі», 1989; «Золкая зёлка», 1999), *Г. Пашкоў* (зборнікі «Дзяўчынка з блакітным мячыкам», 1986; «Пціч», 1992; «Зорнае поле», 1999), *П. Прануза* (зборнікі «Звініць ручаёк», 1988; «Першыя крокі», 1993; «Акуніся ты ў крыніцу», 2003), *П. Прыходзька* (зборнікі «Дзе начуе вецер?», 1998; «Бярозавы лісток», 2004), *М. Чарняўскі* (зборнікі «Каго баіцца зубр?», 1994; «Сеў аўторак у аўто...», 1997; «Хто пакрыўдзіў кракадзіла?», 1999; «На каго сварыўся гром?», 2003) і інш.

Канец 80-х-90-я гг. XX ст. – пачатак XXI ст. – час творчай актыўнасці ў галіне дзіцячай паэзіі *А. Бадака* (зборнік «Верабей з рагаткай», 1999), *М. Бусько* (зборнік «Бабрыная навука», 2001), *А. Грачанікава* (зборнікі «Зорны палёт», 1988; «Перазвон азёр і бароў», 1998), *Х. Гурыновіча* (зборнікі «Пасадзім па дрэўцу», 1993; «Птушыная азбука», 1997; «Лес на далоні», 2001), *М. Дуксы* (зборнікі «Працавітае сонца», 1994; «Нябесны караван», 1998), *К. Жука* (зборнікі «Шпак купіў магнітафон», 1996; «Бегемот без ботаў», 2004), *Х. Жычкі* (зборнікі «Грыбны дождж», 1995), *В. Жуковіча* (зборнікі «Тараскаў самакат», 1988; «Гуканне вясны», 1992; «Цудоўная краіна», 1997; «Свет – дзівосны», 2000), *Т. Кляшторнай* (зборнік «Пахі вясны», 1991), *І. Курбекі* («Хітрыя літары», 2004), *Д. Марозава* (зборнік «Гэта праўда ці мана...», 1997), *У. Марука* (зборнікі «Ехаў чыж у Парыж», 1994; «Чыж вярнуўся з-за мяжы», 2003), *У. Мацвееўкі* (зборнікі «Загадкі Зайкі-загадайкі», 1990; «Загаданачка», 1993; «Загадкі з хаткі дзеда Уладкі», 1999), *І. Муравейкі* (зборнік «Куды ні пойдзеш – цуды знойдзеш», 2001), *У. Паўлава* (зборнік «Гадавое кальцо», 1986), *А. Пісьмянкова* (зборнікі «Заўзятары», 1993; «Ласуны-веселуны», 1997; «Мы з братам», 2003), *Л. Пранчака* (зборнікі «Дзяўчынка-беларуска», 1993; «Цар-царэвіч з Івацэвіч», 2001; «Цік-так, ходзікі...», 2001; «Мама, тата і Агата», 2002), *П. Саковіча* (зборнік «Гром на калясніцы», 2001), *Ю. Свіркi* (зборнік «Мурашыны стажок», 2004), *П. Сушко* (зборнік «Жораў з выраю вярнуўся», 1994), *Я. Хвалея* (зборнікі «Каця на планеце радапедаў», 1997; «Дзівы-сны дзяўчынкi Вікі», 2001), *В. Шніпа* (зборнік «Наш Максім гаворыць: – Гу!», 1999), *У. Скарынкiна*, *Х. Чэрні*, *В. Шымука*, *Л. Шырына*, *Р. Яўсева* і іншых аўтараў, творы якіх адрасаваны маленькаму чытачу.

Сучасная беларуская дзіцячая паэзія далучае падрас- таючае пакаленне да агульначалавечых каштоўнасцей, да духоўных скарбаў народа, абуджае патрыятычныя па- чушці, заклікае любіць свой край, берагчы яго непаўтор- ную прыроду, паважаць чалавека працы – выхоўвае ў дзіцяці лепшыя маральна-этычныя якасці.

Адной з асаблівасцей беларускай дзіцячай паэзіі на су- часным этапе з'яўляецца цікавасць да «самой гісторыі дыхання» – даўняй культуры Беларусі, традыцый наша- га народа (зборнікі «Гуканне вясны» В. Жуковіча; «Назвы, родныя здавён» У. Мазго; «Дзяўчынка-беларуска» Л. Пранчака; «Акуніся ты ў крыніцу» П. Пранузы і інш.). Так, у адным з раздзелаў кнігі «Гуканне вясны» («Свята песенькай сустракаем») В. Жуковіч знаёміць маленькага чытача з цікавымі народнымі традыцыямі беларусаў, іх абрадамі, святамі (вершы «Гуканне вясны», «Калядная вячэра», «Каляднікі»): «Гэткай смачнае куцці // вы не елі у жыцці. // І блінцы калядныя // дужа-дужа лад- ныя. // А кісель, ды аўсяны, // яшчэ лепшы за бліны» («Калядная вячэра»)¹. Дасціпна, з лёгкім гумарам паэт распавядае пра святочную калядную вячэру. А вось як апісвае народны звычай талакі Р. Барадулін: «Мы не веда- ем спакою, // Дом будуюм талакою. // Талака! Талака! // Не стамляецца рука!» («Талака»)².

Патрыятычным пафасам прасякнуты творы пра міну- лае роднай краіны, якія заклікаюць берагчы яе святыні, шанаваць родную мову. Постаці знакамітых людзей – Ф. Скарыны, К. Каліноўскага – прыцягваюць увагу А. Вольскага, В. Жуковіча, У. Мазго, М. Маляўкі і інш. Значнасць дзейнасці славутага першадрукара імкнецца асэнсаваць і М. Пазнякоў: «Паклаў ён [Скарына. – Аўтар тэмы] дарогу да слова, святла, // За матчыну мову паклікаў змагацца, // Каб вольнай заўсёды між вольных магла // Дзяржаваю Белая Русь называцца» («Скары- на»)³. Такія творы вучаць маленькага чалавека любіць свой край, ганарыцца яго людзьмі, выхоўваюць пачуццё

¹ *Калядная вячэра* / В. Жуковіч; уклад. А.І. Сачанка / Пралеска: Хрэс- таматыя для дзіцяч. сада і пачатк. шк. Мінск, 1997. С. 316.

² *Барадулін, Р. Талака* / Р. Барадулін // *Вясёлка*. 2004. № 5. С. 6.

³ *Пазнякоў, М. Скарына* / М. Пазнякоў; уклад. У.І. Карызна, Я.І. Хвалей // *Незабудкі: Вершы: для мал. шк. узросту*. Мінск, 2000. С. 224.

нацыянальнай годнасці; некаторыя з іх вяртаюць да сла-
вутаі мінуўшчыны роднага краю – яго старажытнага
сцяга і герба: «Сцяг незалежнасці ўзнямай – // мар аб
найлепшым цудзе: // садоў, лясоў, азёраў край // ка-
лоніяй не будзе» («Пад вольным сцягам»)¹; «З мячом-ма-
ланкай віцязь // на баявым кані – // Айчыны выз-
валіцель // ад здрады і хлусні... // Цок-цок, цок-цок...
Скачок, яшчэ скачок» («Выява пагоні»)². Аднак трэба ад-
значыць, што паэтаў цікавяць не толькі падзеі далёкай
мінуўшчыны, іх хвалююць і трагічныя падзеі ХХ ст., на-
прыклад падзеі Вялікай Ачыннай вайны (В. Жуковіч «Бусел
над Хатынню», А. Грачанікаў «Каля помніка партызанскай
славы» – «Прарыў», «Перамога», У. Карызна «Думай, чала-
век»), вайны ў Афганістане (В. Жуковіч «Скажы, зязюля...»).

Шмат вершаў прысвечана тэме любові да Баць-
каўшчыны: М. Бусько «Песня пра Радзіму», Н. Галіноў-
скай «Зямля мая», А. Грачанікава «Беларускія краявіды»,
В. Жуковіча «Няма даражэйшай зямлі», «Беларуская ста-
ронка», М. Маляўкі «Полацк», А. Пісьмянкова «Мы – бе-
ларусы», М. Пазнякова «Радзіма», «Заўжды вярнуся»,
«У родным краі», «У бары», У. Карызны «Песня аб род-
ным», К. Цвірка «Там яна» і інш. Неабходна сказаць, што
для сучаснай беларускай дзіцячай паэзіі характэрна ла-
калізацыя вобраза Радзімы, які ўсё часцей атаясамліва-
ецца з роднай вёсачкай, рэчкай, полем: «Люблю я да болю: //
Гай, жытняе поле // І неба праменны блакіт. // Вось
гэта карцінка – // Лес, Нёман, // Хмурынка – //
Радзімы маёй // Краявід» («Песня пра Радзіму»)³. Тво-
ры пра «малую радзіму» робяць само паняцце баць-
каўшчыны бліжэй да «маленькага» свету дзіцяці, уво-
дзяць яго ў мікракосмас, у якім адлюстроўваюцца сувязі і
вытокі вялікага свету. Лірычны герой выразна ўсведам-
ляе свае карані, сувязь з прыродай, гісторыяй, ён стаіць
бліжэй да пазнання спрадвечных каштоўнасцей, без якіх
будзе непараўна збеднена яго душа. Так, у вершы
М. Пазнякова «Заўжды вярнуся» лірычны герой у думках
вяртаецца на сваю «малую радзіму», «дзе першае пра-

¹Жуковіч, В. Гуканне вясны / В. Жуковіч. Мінск, 1992. С. 27.

²Тамсама. С. 26.

³Бусько, М. Песня пра Радзіму / М. Бусько // Незабудкі: Вершы.
Мінск, 2000. С. 36.

мовіў слова, дзе зрабіў свой першы крок». Вяртаецца, каб ачысціцца, адпачыць душой: «Прыеду, каб адчуць душою, // Як веюць водарам лугі, // Аб чым шапоча над ракою // Лес – сябар мой найдарагі»¹. Для найбольш яркага выражэння сваёй непарыўнай сувязі з самымі дарагімі мясцінамі паэт выкарыстоўвае яркія, выразныя метафары і эпітэты: «веюць водарам лугі», «брыльянты спелых рос», «музыка бяроз», «блакітам цёплым лён цвіце».

Многія паэты атаясамліваюць «малую радзіму» з вобразам маці, бо любоў да Бацькаўшчыны вымяраецца любоўю да маці. Цяжка знайсці больш яркі і дакладны паэтычны вобраз для выяўлення патрыятычнага пачуцця грамадзяніна. Маці – рэальны і сімвалічны вобраз. Маці – пачатак усяго жывога, пачатак жыцця. Вось чаму напамін пра яе – гэта і асацыяцыя з роднай вёскай, і мастацкае ўвасабленне радзімы, якую, напрыклад, паэт М. Пазнякоў надзяляе самымі шчырымі эпітэтамі, адначасова паказваючы зліццё лірычнага героя з прыродай: «У бары майго дзяцінства // Льецца птушак звонкі грай, // Дыхай водарам смалістым // І душой адпачывай. // <...> Убірае ў сэрца гамы, // Фарбы, пахі, цішыню... // Прыязджаю я да мамы // І яго штоночы сню» («У бары»)².

Цесна звязана з тэмай Радзімы пейзажная лірыка, якая складае асобную старонку беларускай дзіцячай паэзіі. Прырода – гэта адухоўлены вобраз прыгажосці жыцця. Чалавек, які адчувае сэрцам, здольны захаваць гэтую прыгажосць на зямлі. Паэтызацыя шчымліва роднага і знаёмага краявіду выклікае ў дзіцяці пачуццё любові да роднай зямлі. Такое арганічнае адзінства эстэтычнага і этычнага заўважаецца ў творах С. Новіка-Пеюна (зборнік «Зорачкі ясныя»), К. Цвіркі (зборнік «Як Алесь згубіўся ў лесе»), П. Пранузы (зборнік «Звініць ручаёк»), Г. Каржанеўскай (зборнік «Сінічка на балконе»), А. Дзеружынскага (зборнік «Залаты каласок»), У. Карызы (зборнік «Насціна кніжка»), Н. Галіноўскай (зборнікі «Восень едзе ў магазін»), Г. Пашкова (зборнік «Пціч»), Х. Гурыновіча (зборнік «Пасадзім па дрэўцу»), В. Жуковіча (зборнікі

¹Пазнякоў, М. Дарынка-весьялінка: Вершы, казкі, загадкі... / М. Пазнякоў. Мінск, 1999. С. 7.

²Тамсама. С. 6.

«Гуканне вясны», «Цудоўная краіна»), М. Пазнякова (зборнік «Дарынка-вясялінка») і іншых аўтараў.

У цудоўны свет прыроды ўводзяць чытача А. Лойка (цыкл «Вясёлы агарод»), М. Чарняўскі (раздзел «Дзе гэта казка» са зборніка «Хто пакрыўдзіў кракадзіла?»), А. Дзержынскі (зборнік «Залаты каласок»), А. Грачанікаў (зборнік «Перазвон азёр і бароў»), С. Грахоўскі (зборнік «Птушыная дзяржава») і інш.

Прыродаапісальная лірыка для дзяцей сагрэта аўтарскай любоўю да ўсяго жывога: дрэўца, птушачкі, рачулки: *«З сонцам падружылася і з ветрам, // ластаўка лятае ў цішыні, // радасна купаецца ў паветры, // у прасторы сіняй вышыні»* («Ластаўка»)¹. Пейзажныя замалёўкі прывучаюць маленькага чытача не толькі бачыць прыгожае вакол сябе, але і адчуваць тонкія нюансы сапраўднага паэтычнага слова: *«Чуеце, чуеце: // песня чароўная // На лузе зарэчным // духмяніць, бруіцца. // Мелодыя песні той // шматкаляровая, // Быццам вясёлка // пасля навалніцы. // Гэта – трава, // Гэта – кветкі спяваюць <...>»* («Песня травы і кветак»)².

Разам з тым шматлікія творы пра прыроду маюць вялікае пазнавальнае значэнне. Напрыклад, кніга В. Зуёнкі «Па ельнічку, па бярэзнічку» ўяўляе сабой своеасаблівы вершаваны даведнік пра беларускія грыбы. Кожны верш – гэта намаляваны ў жартоўнай форме «партрэт» якога-небудзь прадстаўніка грыбной «сямі». Цікавы ў гэтых адносінах і зборнік М. Пазнякова «Дарынка-вясялінка», раздзелы якога («Дзівосны свет», «Запарк», «Нацы птушкі – не ўсе пяшкі», «Акварыум») у даступнай форме знаёмяць маленькага чытача з некаторымі кветкамі («Рамонкі», «Нарцысы», «Астры»), жыхарамі запарка («Леў», «Жырафа», «Насарог»), птушкамі («Ластаўка», «Перапёлка», «Удод»), рыбамі, якія могуць жыць у акварыуме («Пеўнік», «Хроміс-прыгажун», «Скалярыя»).

У сувязі з наспелай неабходнасцю экалагічнага выхавання падростаючага пакалення папулярнымі сталі тво-

¹ Жуковіч, В. Ластаўка / В. Жуковіч // Незабудкі: Вершы. Мінск, 2000. С. 100.

² Муравейка, І. Песня травы і кветак / І. Муравейка; склад. М.Б. Яфімава, М.В. Ляшук // Беларуская дзіцячая літаратура: Хрэстаматыя. Мінск, 1996. С. 456.

ры, у якіх паэты не толькі звяртаюць увагу на прыгажосць беларускага краю, але і заклікаюць малога чытача беражліва ставіцца да прыроды, ахоўваць яе, – гэта творы Э. Агняцвет (зборнік «Рэчка, рэчанька мая»), Т. Кляшторнай (зборнік «Пахі вясны»), Н. Галіноўскай «Арабінка», М. Хведаровіча «Верабейка», К. Камейшы «Мая рака». У вершы «Верабейка»¹ чытаем: *«Наш Андрэйка // Верабейку // Не пакіне у бядзе: // Круп айсяных // І прасяных // У кармушку пакладзе»* («Верабейка»). Заклікам берагчы, шанаваць бярозку-прыгажуню заканчваецца верш М. Пазнякова «Бярозка». Дрэва ў творы ачалавечана, надзелена здольнасцю адчуваць боль: *«Шануй яе, хлапчына, // Не гань і не ламай. // Вясной на сок (загіне!) // Глядзі, не надразай. // Запомні: ёй таксама // Балюча кожны раз. // Прырода нам, як мама, // Што нарадзіла нас»*².

Сярод сучасных паэтычных твораў пра культуру беларусаў ёсць вершы, прысвечаныя рэлігійнай тэматыцы, якая не магла не з'явіцца як водгук на вяртанне страчанай духоўнай спадчыны (А. Вольскі «Вялік-дзень», Н. Галіноўская «Божае бласлаўленне», М. Маляўка «Міласціна») і інш. Так, напрыклад, М. Маляўка паэтызуе пачуцці маленькага хрысціянна ў вершы «Крыжык»: *«Крыжык светлы з храма // мне прынесла мама, // каб шчаслівы рос – // без грахоў і слёз. // І прыгожа доўжыць // мой жыццёвы шлях // падарунак Божы – // крыжык на грудзях»*³.

На хвалі нацыянальнага адраджэння ў дзіцячай паэзіі па-новаму загучала тэма роднай мовы, якая стала ўспрымацца як сімвал незалежнасці, праява нацыянальнай годнасці, вялікая духоўная каштоўнасць (М. Мятліцкі «На мове роднай», М. Пазнякоў «Міколкавы пытанні», В. Жуковіч «Родная мова», «Мы, беларусы»): *«Не шанавалі роднай мовы – // чужая месца заняла. // Ды адрадзіць душу і слова // нам шанц гісторыя дала. // Народ не можа быць нямы. // Мы – не рабы! // Рабы – не мы!»*

¹Хведаровіч, М. Верабейка / М. Хведаровіч; склад. М.Б. Яфімава, М.В. Ляшук // Беларуская дзіцячая літаратура: Хрэстаматыя. Мінск, 1996. С. 563.

²Пазнякоў, М. Бярозка / М. Пазнякоў // Незабудкі: Вершы. Мінск, 2000. С. 223, 224.

³Маляўка, Ю.М. Крыжык / Ю.М. Маляўка // Вяселька. 2004. № 12. С. 12.

(«Мы, беларусы»)¹; «Нехта ад мовы сваёй адракаецца... // Прыкладу ты б з яго толькі не браў! // Ён пашкадуе яшчэ і пакаецца, // ён зразумее: сябе абакраў» («Родная мова»)².

Бадай, самую шматлікую групу сярод дзіцячых паэтычных твораў складаюць вершы маральна-этычнай праблематыкі, у якіх даходліва, тактоўна аўтары распаўядаюць, «што такое добра і што такое дрэнна». Тут і гумарыстычна-сатырычныя творы, якія расказваюць пра найбольш распаўсюджаныя заганы характару: ляноту (Т. Кляшторная «Пазіраў з-за плота Пеця»), ганарыстасць (А. Грачанікаў «Бацька і сын»), неахайнасць (М. Чарняўскі «Борка і ўборка», Т. Кляшторная «Ела Наташа цукеркі»), сквапнасць (А. Грачанікаў «Цыркач», Т. Кляшторная «Па сцяжынцы ехаў Федзя»). З'явіліся вершы і па блізкай сучасным дзецям праблематыцы: напрыклад, аб празмерным захапленні камп'ютэрам: У. Мазго «Камп'ютэрны вірус», «Света з Інтэрнета»: «Замыняе Інтэрнет // для Святланы // цэлы свет. // Толькі ў свеце // віртуальным // сумна Свеце // без рэальных // і спагадлівых сяброў, // без ракі, // грыбных бароў...» («Света з Інтэрнета»)³. Традыцыйна прысутнічаюць вершы выхаваўча-дыдактычнага характару, асновай якіх з'яўляецца станоўчы прыклад: М. Пазнякоў «Памочніца», «Таня-працаўніца», Л. Мароз «Дапамога», І. Гурбан «Сцірка».

Сучасная беларуская паэзія для дзяцей характарызуецца жанравай разнастайнасцю: вершы, вершаваныя казкі, паэмы, калыханкі, забаўлянкі, жарты, лічылкі, загадкі, скарагаворкі, пацешкі, чыстагаворкі і інш.

Сярод жанраў беларускай дзіцячай паэзіі асобнае месца займае загадка, якая мае не толькі пазнавальнае значэнне, але спрыяе развіццю фантазіі, асацыятыўнага мыслення, назіральнасці дзіцяці (У. Мацвееўка – зборнік «Загадкі Зайкі-Загадайкі», «Азбука ў загадках», «Загаданачка»; В. Вітка «Загадка пра зярнятка»; М. Пазнякоў «Ехаў поўны воз дзівос», «Дарынка-весьлінка» і інш.). Напрыклад, паэтычны зборнік М. Пазнякова «Ехаў поўны

¹Жуковіч, В. Гуканне вясны / В. Жуковіч. Мінск, 1992. С. 45

²Тамсама. С. 40.

³Мазго, У. Света з Інтэрнета / У. Мазго // Вясьёлка. 2004. № 11. С. 12.

воз дзівос» цікавы тым, што ў апошнім яго раздзеле ёсць загадкі-антонімы, у кнігу ўключаны і шматлікія метаграмы, шарады, анаграмы. Дакладнасцю, паэтычнай вобразнасцю вызначаюцца і загадкі са зборніка «Дарынка-весьялінка» (раздзел «Таямнічы куфэрак»): «У лесе, пушчы не спаткаеш // Яго завейнаю зімой, // Бо ён салодка спачывае // Пад белай коўдрай снегавой. // Не замярзае на марозе // У добра зладжанай бярозе. // Але прыгрэе сонца ледзь – // І прачынаецца...» («Таямнічы куфэрак»)¹. Увогуле зборнік вызначаецца жанравай разнастайнасцю: акрамя вершаў, загадак у кнігу ўвайшлі казкі, скарагаворкі, каламбуры, смяшынкi (раздзелы «Святло дабрыні», «Сорак ножак у сараканожак»), паэтычная азбука і лічэбнік (раздзел «Я чытаю і лічу»).

Развіццю фантазіі, творчых здольнасцей маленькага чытача садзейнічаюць і шматлікія займальныя азбукі (Р. Барадулін «Азбука не забаўка», 1985; «Азбука – вясёлы вулей», 1995; А. Дзеружынскі «Жывая азбука», 1995; У. Мацвеенка «Азбука ў загадках», 1992; М. Танк «Лемантар», 1993; С. Сокалаў-Воюш «Елачка і ёлачка: забаўная азбука», 1991). У апошнія дзесяцігоддзі ўсё часцей сталі выходзіць зборнікі, у якіх настаўнік і выхаватэль можа знайсці вершы-пераблытанкі, вымаўляльнікі, лагагрыфы, скарагаворкі, задачкі, каламбуры, небыліцы і інш., у якіх шырока выкарыстоўваюцца элементы гульні: «Хто пакрыўдзіў кракадзіла?» М. Чарняўскага, «Свет – дзівосны» В. Жуковіча, «Гарцунок» К. Камейшы, «Тры чарадзеі», «Ехаў поўны воз дзівос» М. Пазнякова, «Гадавое калыца» У. Паўлава і інш. Цікава і займальна пададзена беларуская азбука ў кнізе М. Чарняўскага «Хто пакрыўдзіў кракадзіла?» (раздзел «Села Мурка на падмурку... Азбука для панурых – У скарагаворках і каламбурах»). Азбука знаёміць з адметнасцямі некаторых звяроў, птушак, разам з тым скарагаворкі садзейнічаюць правільнаму і хуткаму прагаворванню слоў, якія блізкія паводле свайго гукавога складу: «Воўк вяроўку віў, // Воўк ад крыўды выў: // – Эх, была б вяроўка – // Не ўцякла б кароўка» («Села Мурка на падмурку...»)². Уся

¹ Пазнякоў, М. Дарынка-весьялінка: Вершы, казкі, загадкі... / М. Пазнякоў. Мінск, 1999. С. 133.

² Чарняўскі, М. Хто пакрыўдзіў кракадзіла? Вершы, казкі / М. Чарняўскі. Мінск, 1999. С. 170.

кніга насычана святлом і смехам. Толькі вясёлымі і шчаслівымі хоча бачыць паэт дзяцей: «Смяюцца дзеці – на планеце згода. // Смяюцца дзеці – сонечныя дні. // Няхай яны глядзяць на свет заўсёды // Вачамі найчысцейшай ДАБРЫНІ!» («Смяюцца дзеці...»)¹.

Паэты шырока ўключаюць у свае творы разнастайныя звесткі пра жывёльны і раслінны свет, таму яны не толькі забаўляюць, цешаць, а і непрыкметна вучаць: «Баіў дзядзька Апанас: // – Пасадзіў я ананас, // А ў садочку ў цёткі Ганны // Хутка выспеюць бананы. // – Дзядзька Апанас пажартаваў // Ананасы і бананы растуць у цёплых краінах. // – А ў нас якая садавіна выспявае // найлепш? // – Яблыкі, грушы, слівы...» («Ананас і бананы»)².

Шмат займальных прыгод чытач сустракае ў вершаваных казках В. Жуковіча «Ад казкі – да спектакля», 1998; В. Іпатавай «Казка пра Паўліна», 1988; В. Лукшы «Як ліса вучылася лётаць», 1991; М. Маляўкі «Як жывуць казкі», 1994; І. Муравейкі «Я прыдумаў казку», 1985; У. Карызны «Чароўнае вочка», 2003; А. Касько «Два сонцы», 2004 і інш. Казкі для дзяцей вызначаюцца адчасова і займальнасцю, і павучальнасцю, у іх арганічна спалучаецца казачнае і рэальнае. Шмат увагі надаецца ў казках развіццю фантазіі дзіцяці, яны вучаць дабрыні, спачуванню, узаемадапамозе (Р. Тармола-Мірскі «Пра кніжку, Цішку і мядзведзя Мішку», Р. Яўсееў «Дзядзькаў чай», А. Грачанікаў «Казка пра Івана-ганчара і пачвару-цара»).

Творча выкарыстоўваюцца дзіцячымі паэтамі фальклорныя матывы і вобразы. Так, на фальклорнай аснове вызначаюцца творы С. Новіка-Пеюна (зборнік «Зорчкі ясныя»), В. Жуковіча (зборнікі «Гуканне вясны», «Цудоўная краіна», «Свет – дзівосны»), Н. Гілевіча (зборнік «Добры чалавек»), А. Лойкі (зборнікі «Кніжка Надзейкі», «Пра дзедка Аяй і бабку Оёй»), В. Гардзея (зборнік «Кожкі на вярбе»), А. Грачанікава (зборнік «Зорны палёт»), М. Танка (зборнік «Сярод лясоў наднёманскіх») і многіх іншых аўтараў.

¹Чарняўскі, М. Хто пакрыўдзіў кракадзіла? Вершы, казкі / М. Чарняўскі. Мінск, 1999. С. 4.

²Паўлаў, У. Ананас і бананы / У. Паўлаў; склад. М.Б. Яфімава, М.В. Ляшук // Беларуская дзіцячая літаратура: Хрэстаматыя. Мінск, 1996. С. 487.

Такім чынам, асноўнымі тэндэнцыямі развіцця сучаснай беларускай паэзіі для дзяцей з'яўляюцца тэматычнае абнаўленне, пазбаўленне ад схематызму, ідэйная разняволенасць, як і раней, – выкарыстанне фальклорных набыткаў, звернутасць да навучальна-выхаваўчага працэсу¹.